

Oponentský posudek na diplomovou práci Bc. Renaty Kábrtové „Genderová analýza učebnic pro 1. ročník základní školy“

Diplomová práce Renaty Kábrtové se zabývá rozбором čtyř slabikářů z genderové perspektivy. Autorka volbu tématu dobře zdůvodňuje – jedná se o první knihy, které si děti samostatně přečtou (což je v rámci moderní společnosti výjimečně silná zkušenost), a proto hrají v jejich socializaci klíčovou úlohu.

Analýzy učebnic jsou v rámci pedagogicky orientovaných výzkumů etablovaným tématem, které však v uplynulých patnácti letech zažívá útlum. Důsledkem toho je, že genderová tematika, která je v českých výzkumech relativně nová, se dosud nestala běžnou součástí náhledu na učebnice. V současné době se situace začíná mírně proměňovat, a lze proto předpokládat, že do budoucna se genderové analýzy učebnic stanou samozřejmou součástí školské politiky i pedagogického výzkumu. V tomto kontextu je diplomová práce důležitým počinem.

Práce má rozsah 104 stran. Po formální stránce práce obsahuje veškeré náležitosti – obsah, prohlášení, literatura, abstrakt a klíčová slova v češtině i angličtině, seznam literatury. Její struktura je logická a přehledná.

Z jazykového hlediska má práce spíše nižší úroveň. Obsahuje jednak velké množství překlepů a gramatických chyb (zvláště v interpunkci), jednak je místy stylisticky neobratná (např. sdružování významově samostatných vět do dlouhých souvětí). Celkově tak práce nepůsobí čtivým dojmem. Navíc je patrný stylistický rozdíl mezi teoretickou a empirickou částí práce. Zatímco empirická část a některé pasáže teoretické části (především závěrečné odstavce jednotlivých kapitol) působí jako autentický autorčin text, jádra teoretických kapitol jsou psána výrazně odlišným stylem. Místy to vyvolává dojem, že autorka nepatřičně přejímá s myšlenkou či konceptem původního autora/ky také způsob prezentace.

Výše uvedená výhrada je zvláště platná vůči kapitolám 2.1.1. a 2.1.2. Ty dále obsahují poměrně málo odkazů na literaturu, s níž autorka pracovala, z čehož by vyplývalo, že se jedná z velké části o její původní myšlenky. Přitom ale prezentuje existující teoretické koncepty (např. diskurz či ideologie). Odkazy na parafrázované či citované publikace by měly být zařazeny u každé dílčí myšlenky, která není autorčina.

Zmiňované kapitoly jsou rovněž nejsilnějším případem jevu, který prochází celou teoretickou částí diplomové práce a hodnotím je jako problematické. Jedná se o málo plynulou vnitřní výstavbu textu. Konzistentní logická linka je držena vždy jen v části podkapitoly či dokonce jen v jednom odstavci, pak se rozpadá. Z čtenářského hlediska tak permanentně vyvstávají otázky: *Proč autorka hovoří o tomto?, Jak se to vztahuje k tomu, co bylo řečeno výše?, Co z toho vyplývá pro analýzu učebnic?* V uvedených kapitolách tak například nedojde k vzájemnému vymezení ideologie a diskurzu, a můžeme se proto jen dohadovat, jak autorka o vztahu těchto dvou konceptů přemýšlí a jak jí pomáhají porozumět fungování školy a učebnic. V rámci obhajoby diplomové práce bych uvítala, aby autorka hlouběji vysvětlila zařazení kapitoly 2.1.1. a 2.1.2. a jejich vzájemný vztah vůči hlavnímu předmětu práce. (Jiným příkladem chybějícího provázání předkládaných informací s dalšími či s tématem práce je zmínka o výzkumu amerických a finských čítanek na straně 53. Výzkum zjistil, že rodinné modely představované v čítančkách jsou kulturně determinované, a tedy že se liší v závislosti na převládající podobě reálných rodin v USA a ve Finsku. Co z toho vyplynulo pro vlastní autorčin výzkum? Pokud nic, proč byla informace o výzkumu zařazena do práce?)

Kapitoly 2.1.3. a 2.1.4. se zabývají diskursem mateřství a rodičovství. Velmi jsem uvítala, že autorka pojednala rodičovství již v teoretické části diplomové práce. Kapitoly nicméně podle mého názoru nesplňují svůj účel vzhledem k následující analýze slabikářů. Neprezentují totiž diskursy mateřství a otcovství, které panují v české společnosti a z nichž vyrůstají či se vůči nim vymezují podoby otcovství a mateřství zobrazované v učebnicích. Například diskurz o mateřství je popsán dvěma protikladnými přístupy (Chodorow versus Elshtain). Ty představují krajní teoretické pozice, nikoliv převládající pohled na mateřství a navíc se nevztahují k českému prostředí. Podobné výhrady platí i pro kapitolu o otcovství.

V druhé teoretické kapitole 2.2. pojednává o instituci školy. Je z ní patrné, že si je autorka vědoma velké šířky témat týkajících se školního života, které je třeba reflektovat z genderového hlediska. Jako spornou však hodnotím konečnou podobu textu. Je velká škoda, že autorka pracuje s tak omezenou literaturou (zejména Prokop, Kořa-Havlík, Renzetti-Curran, což jsou přehledové učebnice, nikoliv původní monografie), což jí ubírá možnost konfrontovat více pohledů a kritickým přístupem k nim vymezovat vlastní stanovisko.

V kapitolách 2.2.3. a 2.2.4. se autorka dotýká genderové rovnosti ve vzdělávání, respektive genderově citlivé výchovy. Ačkoliv se jedná o klíčové pojmy, které jsou v pozadí celé diplomové práce, autorka je bohužel nedefinuje, ani k nim nevede hlubší úvahu. Vymežit tyto pojmy není snadné, neboť se nelze opřít o jednoznačně ustálené pojetí. Domnívám se však, že se jedná o nezbytný krok, který by ukotvil autorčinu kritiku současného stavu. Byla bych ráda, kdyby autorka při obhajobě diplomové práce mohla detailně představit, jak rozumí pojmu genderová rovnost ve vzdělávání a genderově citlivá výchova. Ve světle toho by následně mohla kriticky rozebrat projekty, které představuje v práci jako počiny směrem k prosazování genderové rovnosti ve vzdělávání. Autorka projekty jen popisuje, ale nikterak je nehodnotí. Ačkoliv se jedná o důležité aktivity v českém prostředí, nejsou (jako žádný projekt) dokonalé. Autorka by mohla/měla využít svoji genderovou expertízu a kriticky projekty zhodnotit.

Samotný autorčin výzkum je tvořen dvěma částmi – 1) kvantitativní obsahovou analýzou ženských a mužských postav a 2) kvalitativní obsahovou analýzou celých textů. Autorčin záměr zkombinovat oba postupy velmi vítám. Ne však z důvodu, který autorka uvádí na str. 56: „...pro větší objektivnost výzkumu.“ Zdá se, že autorka považuje objektivitu za prioritní charakteristiku výzkumu, kterou mohou generovat pouze kvantitativní postupy. Jak autorka chápe objektivitu výzkumu? Tato otázka je zvláště důležitá v kontextu feministické metodologie, k níž se autorka hlásí.

Představení výzkumu je dostatečně podrobné. Hypotézy (či alespoň jejich část) jsou podle mého názoru nadbytečné, neboť jejich formulace je nutná pouze v rámci kvantitativních přístupů, kde jsou dále statistickými postupy potvrzovány či vyvraceny. V případě kvalitativních výzkumů považuji za dostatečné precizně vymežit výzkumné otázky. Ty autorka vymežila velmi dobře ve vazbě na metody sběru dat. Popis postupu při analýzách by naopak mohl být podrobnější.

Absence popisu je zvláště silná v kvantitativní analýze. Není totiž například jasné, zda frekvence ženských a mužských postav je zjišťována pouze z textu či také z obrázků. Rovněž není vždy zřejmé, jak a proč byla určitá postava zahrnuta do veřejné či soukromé sféry. Proč je kamarád/ka ve veřejné sféře? Soukromí se redukuje na rodinu? Naopak proč dobrodruh či ochranitel jsou zařazeni do soukromé sféry – nemůže se v logice života daného člověka jednat de facto o povolání?

V kvalitativním rozboru autorka použila sadu kategorií, které jí (zřejmě víceméně) intuitivně vyplynuly z prvního čtení slabikářů. Volba kategorií se zdařila, jak dokládají dobře korespondující ukázky z učebnic. Kategorie by však měly být podrobněji vymezeny. Samotné rozboru slabikářů totiž již představují jen výčet příkladů dané kategorie, občas s doprovodným komentářem. Čtenář/ka si na jejich základě musí sám/sama postupně formulovat obsah jednotlivých kategorií.

Rozboru slabikářů nejsou stejně hluboké, a to ani napříč studovanými učebnicemi, ani uvnitř jednotlivých analýz. Místy má autorka skutečně zajímavé postřehy (mimino nemá jméno), záhy se však dopouští spíše zjednodušujících závěrů (nůž = muž je lovec, malířská paleta = žena je slabá a jemná). Jako problematické hodnotím používání místy silně zaujatého až ironického tónu (...*ženská postava, hurá; kupodivu nemá šátek, již by mě to nepřekvapilo, str. 78*). Autorka sice v kapitole 3.7. (k mé radosti) uvádí, že si je toho vědoma, avšak celkový dojem z textu – a sice, že autorka věděla, co chce najít, a to také našla – to nezměnilo.

V závěru práce (str. 98) autorka shrnuje výsledky své diplomové práce. Ty jsou však do značné míry mimo její výzkumnou evidenci. Výzkumná sonda se věnovala slabikářům, nikoliv celkovému fungování školy. Tvrzení, že práce potvrdila determinaci individuálního myšlení skupinou a pojmání školy coby mocenského aparátu státu, je liché. Ačkoliv to koresponduje s převládajícími teoriemi i výzkumy, autorčin výzkum se k těmto tématům nevztahoval.

Závěr: Diplomová práce Renaty Kábrtové je zajímavou sondou do slabikářů používaných v současných základních školách. Úkolem oponentského posudku (jak mu rozumím já) je upozornit zejména na slabší stránky práce. Navzdory výhradám, které zazněly ve shodě s účelem posudku výše, však považuji práci za kvalitní. Na práci velmi oceňuji snahu o zasazení učebnic coby výukových pomůcek do širších souvislostí a dále bych ráda pozitivně vyzdvihla velké osobní zaujetí autorky. **Diplomovou práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení dobře.**